Vivaah - Vishwaprakash (Sanskar) C

Note - Published in Department of Prayog

गर्भीः पतिलोकमाविशाग्नोभवद्विपदेशं चतुष्पदे तापूषंच्छिवतमा मेरयस्व यस्यां बीजंमनुष्यावपंति या
नऊरूउशतीविश्रयातेयस्यामुशंतःप्रहरामशेपं इतितिस्रोजपित्वाआरोहोरुमित्यनुवाकं समावेशानेज
पेत् आरोहोरुमुपबर्हस्वबाहुंपरिष्वजस्वजायां२ सुमनस्यमानस्तस्यांपुष्यतं मिथुनौसयोनीबह्वींप्र
जांजनयंती२ सरेतसा आर्द्याराण्यायत्रामंथन्पुरुषंपुरुषेणशाक्रः तदेतौमिथुनौसयोनीप्रजयाम्
तेनेहगच्छतं अहंगर्भमदधामोषधीष्वहंविश्वेषुभुवनेष्वंतः अहंप्रजाअजनयत्पितॄणामहंजनिभ्यो
अपरीषुपुत्रान् पुत्रिणेमाकुमारिणाविश्वमायुर्व्यश्नुतं उभाहिरण्यपेशसावीतिहोत्राकृतद्वसूदशा
स्यंतामृतायकं सम्ऊधोरोमशं२ हथोदेवेषुकृणुतोदुवः इतिजपेदन्योवैनामभिमंत्रयेत् ततःआ

PRABODHOTSAV 2023

Brihanmandiradhishwar Deshikendra
Shrimad Gokulnathji Maharaj
(Mumbai)

www.vallabhacharya-agrahara.org

चार्याय दक्षिणां गोमूल्यं दत्वा गणपतिप्रार्थनां कृत्वा समिधि आत्मनि वाग्निं समारोपयेत् समिदारो
पणमंत्रः ॐ अयं ते योनिर्ऋत्वियो यतो जातो अरोचथाः तं जानन्नग्न आरोहाथा नो वर्धया रयिं सकृ
न्मंत्रेण द्विस्तूष्णीं सेकं कुर्यात् संरक्षणं च कुर्यात् पुनर्द्वितीयदिने होमकाले अक्षतैः सह तां समिधं
गृहीत्वा आजुह्वानः सुप्रतीकः पुरस्तादग्ने स्वां योनिमासीद साध्या अस्मिन्सधस्थे अध्युत्तरस्मि
न्विश्वेदेवा यजमानश्च सीदत उद्बुध्यस्वाग्ने प्रतिजागृह्येनमिष्टापूर्ते संसृजेथामयं च पुनः
कृण्वंस्त्वा पितरं युवानमन्वातांसीत्त्वयि तंतुमेतं इति द्वाभ्यां लौकिकाग्नौ समिधं निधायोपासनं
कुर्यात् या ते अग्ने यज्ञिया तनूस्तयेह्यारोहात्मात्मानं अच्छा वसूनि कृण्वन्नस्मे नर्या पुरूणि

६ अंतः

यज्ञोभूत्वायज्ञमासीदस्वांयोनिं जातवेदोभुवजाजायमानः सक्षयएहि इतिहोमांतेदक्षिणहस्तमग्नेोप्रतितप्यमु
खेनिधायर्उष्माणंमुखेप्रवेश्यात्मनिसमारोपणंकुर्यात् पुनर्होमकाले उपावरोहजातवेदः पुनस्त्वंदेवेभ्योहव्यं
वहनः प्रजानन् आयुःप्रजांरयिमस्मासुधेह्यजस्त्रोदीदिहिनोदुरोणे इत्येतः प्रविष्टमग्निमूर्ध्वमुल्लिख्यलौकिका
ग्नौसाक्षतसमिधंनिदध्यात् तत्रऔपासनंकुर्यात् तथाअक्षतावेधमादायसम्यग्वायुंनिगृह्यचमंत्रमुक्त्वाह
त्स्ववन्हिवेधमग्नौविनिक्षिपेत् पृथिव्याः मेरुपृष्ठऋषिः सुतलंछंदः कूर्मोदेवताआसनेविनियोगः पृथ्वित्व
याधृतालोकादेवित्वंविष्णुनाधृता त्वंचधारयमांदेविपवित्रंकुरुचासनं इत्यासनंकुर्यात् तत्रकन्यादानरुछ
लेशुक्लपीतरक्तश्यामन्विचादितंदुलैः कृतचतुष्कोपरिपंचवर्णैस्त्रिःविततोमामहेश्वरलक्ष्मीनारायणप्रति

२ तत्रोपविश्यप्राणायामादिसर्वमौपासनंकुर्यात् ।अथचतुर्थीहोमानंतरंकुलाचारप्राप्तंकुर्यात् ॥ ॥ शोधोद्वितीयावलेः २

www.vallabhacharya-agrahara.org

:प्राणानायम्य ॥ अद्येत्यादितिथिश्रवणांते वध्वाः सौभाग्यावाप्त्यर्थं उमामहेश्वरलक्ष्मीनारायणवसंतादिषड्ऋतूनां पूजनं प्रतिष्ठां च करिष्य इति संकल्प्य

च प्रतिष्ठां पूजां

सपिधानं चित्रितं घटं संस्थाप्य तत्रोमामहेश्वरादिवसंतादिषडृतूनां च कुर्यात् तत्र तदस्तु मित्रावरुणेति प्रति
ष्ठा गौरीर्मिमाय त्र्यंबकं यजामह इति उमामहेश्वरपूजा श्रीश्च ते लक्ष्मीश्च [illegible] स्वत्रीर्षेति लक्ष्मीनाराय
णपूजा वसंतेनर्तुनेति वसंतादिषड्ऋतुपूजा ॐ वसंतेनर्तुना देवा वसवस्त्रिवृता स्तुतं रथंतरेण तेजसा
हविरिंद्रे वयो दधुः ग्रीष्मेण देवा ऋतुना रुद्राः पंचदशे स्तुतं बृहता यशसा बलं हविरिंद्रे वयो दधुः वर्षाभिरृ
तुनादित्याः स्तोमे सप्तदशे स्तुतं वैरूपेण विशौजसा हविरिंद्रे वयो दधुः शारदेनर्तुना देवाः एकविंश ऋभ
वः स्तुतं वैराजेन श्रिया श्रियं हविरिंद्रे वयो दधुः हेमंतेनर्तुना देवाः ~~एकविंश ऋभवः स्तुतं वैराजेन श्रि~~
~~या श्रियं~~ मरुतस्त्रिणवे स्तुतं बलेन शक्करीः सह ॥ हविरिंद्रे वयो दधुः शैशिरेणर्तुना देवाः त्रयस्त्रिंशे
ने

Shrimad Gokulnathji Maharaj (Mumbai)

१ प्राङ्मुखआसीनःप्राणानायम्य॥अद्येत्यादितिथिश्रवणांतेवध्वाःसौभाग्यावाप्त्यर्थं उमामहेश्वर...

चप्रतिष्ठांपूजां

मायुक्तो१ सपिधानचित्रितघटंसंस्थाप्यतत्रोमामहेश्वरादिवसंतादिषडृतूनांचकुर्यात् तत्रतदृक्ताभिर्मित्रावरुणेतिप्र
श्वा गौरीर्मिमाय त्र्यंबकंयजामह इतिउमामहेश्वरपूजा श्रीश्चतेलक्ष्मीश्च सहस्त्रशीर्षेतिलक्ष्मीनारा
णपूजावसंतेनर्तुनेतिवसंतादिषडृतुपूजा ॐवसंतेनर्तुना देवाः वसवस्त्रिवृता स्तुतं रथंतरेणतेजस
तं॥ हविरिंद्रेवयोदधुः ग्रीष्मेणदेवाऋतुनारुद्राः पंचदशेस्तुतं बृहतायशसाबलं हविरिंद्रेवयोदधुः वर्षाभि
र्तुनादित्याः स्तोमेसप्तदशेस्तुतं वैरूपेणविशौजसा हविरिंद्रेवयोदधुः शारदेनर्तुनादेवाः एकविंश
वः स्तुतं वैराजेनश्रियाश्रियं हविरिंद्रेवयोदधुः हेमंतेनर्तुनादेवाः ~~एकविंश...~~
~~साध्यियं~~ मरुतस्त्रिणवेस्तुतं बलेशक्वरीः सह॥ हविरिंद्रेवयोदधुः शैशिरेणर्तुनादेवाः त्रयस्त्रिं
न

www.vallabhacharya-agrahara.org

मत २ स्कंतौंसत्येनरेवती: क्षेत्रौंहविरिंदेवयोदधु: पूजांविधायदीपावलीकृत्वा । त्रा कुल्यादिनेवेद्यंदत्वाग्निरेखा
स्थितोमामहेश्वरपूजांविधायस्कमंगलीरियंवधूरितिसिंदूरंचधेदद्या स्कवासिनीभ्यउमामहेश्वरप्रीतयेसौ
भाग्यप्राप्तयेचणकरुत्राकरादिपूरितवेणुपात्राणिदापयित्वा दंपत्योर्लवणतंडुलनिर्मितदक्षिणोत्तरदिक्स्थि
तहस्त्यारोहणंकारयेत् आत्मनंडदक्मंतोचित्रंग्राभ २ संगृभायमहाहस्तोदक्षिणेनेति प्रदक्षिणेनहृ त्रिः
स्त्यारोहणंकारयित्वाततोमिथुनब्राम्हणेभ्योन्येभ्य: स्कवासिनीभ्यश्चतांबूलानिदापयेत् ततोवधूवरयोस्तांबू
लानिभोजयेत् तत: आशिषोगृहीत्वाब्राम्हणान्विसर्जयेत् नागवल्यास्त्वयलौकिकंकर्मसमाप्तं अथविवाहा
स्यंचमदिने दशमेवाकंकणस्तंभबलि: तत्रविवाहार्थंआवाहितदेवताविसर्जनंकरिष्ये पंचपालिका: मं २

Shrimad Gokulnathji Maharaj (Mumbai)

उपदेवतामातृकादिदेवताः कंकणंचप्रत्येकंसंपूज्यनैवेद्यानिदत्वा यांतुदेवगणाइतिविसर्जयेत् कंकणमंत्राभ्यांकंक
यि२ णंमोचयित्वाइष्टबंधुभिः सहभुंजीयात् आशिषोवाचयेत् इतिकंकणमोचनं अथान्वारंभणीयायदिचतुर्थीहो
भ२ ममध्येपौर्णमासीप्राप्नोतितस्यांपौर्णमास्यामन्वारंभणीयांकृत्वाप्रतिपदिस्थालीपाकंकुर्यात् चतुर्थीहोममध्ये
नुप्राप्यतेयदिपूर्णिमा प्रक्रम्ययागः कर्तव्य अन्वाधानपुरःसरमिति अथप्रयोगः प्रातरौपासनंकृत्वाप्रा
णानायम्यममदर्शपूर्णमासस्थालीपाकसिद्ध्यर्थंमन्वारंभणीयेनस्थालीपाकेनयक्ष्ये तत्रअग्निरग्नावि
ष्णूसरस्वतीसरस्वानग्निर्भगीचेतिप्रधानदेवताः स्विष्टकृदंगदेवताव्रीहिमयंचरुद्रव्यमिति चरुंश्रप
यित्वा अग्निंप्रज्वाल्यनाज्यभागांते मुखाहुतिंहुत्वा सरस्वत्यैस्वाहा इदंसरस्वत्यै सरस्वतेस्वाहासर

www.vallabhacharya-agrahara.org

इ१ घृतेन१ शिष्टं चरुमभिघार्य

स्वतेदं इतिद्वे आहुती जुहुयात् यतः अमावास्या वै सरस्वती पूर्णमासः सरस्वानिति श्रुतेः अथवा पूर्णा पश्चादुत
पूर्णा पुरस्तादुन्मध्यतः पौर्णमासी जिगाय तस्यां देवा अधिसंवसंत उत्तमे नाक इह मादयंतां स्वाहा पौर्णमास्यै ·
यत्ते देवा अदधुर्भागधेयममावास्ये संवसंतो महित्वा सा नो यज्ञं पिपृहि विश्ववारे रयिं नो धेहि सुभगे सुवीरं
याइ४ स्वाहा अमावास्यायै इदं इत्याज्याहुती जुहुयात् ततः स्रुच्युपस्तीर्य चरुमध्याद्धविरवदाय सकृदभिघार्य पत्न्या तू४
मन्वारब्धायां अग्नये स्वाहा अग्नय इदं पुनस्तथैवावदाय अग्नाविष्णुभ्यां स्वाहा अग्नाविष्णुभ्यां सर
स्वत्यै स्वाहा सरस्वत्यै · सरस्वते स्वाहा सरस्वते अग्नये भगिने स्वाहा अग्नये भगिने · स्विष्टकृदर्थं चरुम शिष्टं २ २
भिघार्य स्रुच्युपस्तीर्य · उत्तरार्धात्सकृदवदाय द्विरभिघार्य अग्नये स्विष्टकृते स्वाहेत्युत्तरार्धपूर्वार्धे हुत्वात्या
च्यु

Shrimad Gokulnathji Maharaj (Mumbai)

त्वा बर्हिःसमंजनं कुर्यात्॥ परिधिप्रहरणं नास्ति॥ परिधीनपसार्य संस्रावं २ अयं शोधः द्वितीयपंक्तेर्ज्ञातव्यः॥ ५२

ग भि

गः सर्वत्र स्कंभः तथा विधिरत्न कारिका अभिघार्य चरूंश्चिष्टं हविः प्रत्यभिघारयेत् प्रधानहोमेषु बहुषु तं ते प्रत्य
भिघारणं लेपं प्राश्यान्वस्य समित्संनहनमग्नावाधाय जयादिसमस्ताराष्ट्रभृत अनाज्ञातादीन् हुत्वोत्त
रपरिषिंचनं ब्रह्मविसर्जनांते तथा व्रतेषु शांतिहोमेषु विशेषोक्तेष्वेवे चरौ प्रधानके चैव शाम्या
एवन संस्राय प्रथम चरुरिति स्मार्तान्वारंभणीया तदनंतरमन्वाधानं कुर्यात् अत्र मूलकारिका अग्निः
स्तथाग्ना सहित श्च विष्णुः सरस्वती चैव तथा सरस्वान् अग्निर्भगः स्विष्टकृदंगदेवता व्रीहीमयेन
चरुणा सद्यः श्वो वा यक्ष्ये तत्र सागाः सर्वदेवताः सन्निहिता भवंतु विष्णुर्दसि विद्य मे पाप्मानमृतात्सत्यमु
पैमि इत्यपः स्पृशेत् अमावास्यायाममावास्येनेति विशेषः अग्नये जुष्टं निर्वपामीति त्रिस्तूष्णीं चतु

२ ॥तदग्निरित्येतत्क्रमेण देवांश्च हुनेज्जुहुयादीन् इत्यन्वारंभणीयेष्टिः अथान्वाधानं पर्वणि प्रातरौपासनं हुत्वा प्र॥
॥णीनाय अयेत्यादि पौर्णमास्येनाग्नेये न स्थालीपाकेन यक्ष्ये तत्राग्निः प्रधानदेवतास्विष्टकृ॥ ब॰२

प्रतिपदि प्रातरौपासने हुत्वा पत्न्यवहं
ती तंडुलान् पंचमुष्टीन् २

२ कृत्वा बर्हिःसमंजनं कुर्यात्॥ परिधिप्रहरणं नास्ति॥ परिधीनपसार्य संस्रावं २ अयं शोधः द्वितीयपंक्तौ शीतव्यः॥ ५ २

ग   भि

गः सर्वश्चस्कंभः तथा विधिरत्न कारिका अभिघार्य चरुं त्रिः शृतं हविः प्रत्यभिघारयेत् प्रधानहोमेषु बहुषु अंते प्रत्य
भिघारणं लेपं प्राश्याचम्य समित्संनहनमग्न्याधाय जयादि समस्ताराष्ट्रभृत् अनाज्ञातादीन् हुत्वोत्त
रपरिषिंचनं ब्रह्म विसर्जनांते तथा व्रतेषु शांतिहोमेषु विशेषोऽपि स्वे चरौ प्रधानके चैव तन्त्राण्या
एव नसंन्नायः प्रथम चरुरिति स्मार्तान्वारंभणीया तदनंतरमन्वाधानं कुर्यात् अत्र मूलकारिका अग्निः
स्तथाग्नासहित विष्णुः सरस्वती तथा सरस्वान् अग्निर्भगी स्विष्टकृदंगदेवता व्रीहीमयेन
चरुणा सर्वः श्चोवायक्ष्ये तथा सांगाः सर्वा देवताः सन्निहिता भवंतु विरुद्ध सिविद्य मे पाप्मानमलास्सस्स
पैमि इत्याप स्पृष्ट्वा अमावास्यायाममावास्येनेति विशेषः अग्नये जुष्टं निर्वपामीति त्रिस्तूष्णीं चत
३ ॥ द गिरिरेत क्रमेण देवांश्च हुनेजुयादीन् इत्यन्वारंभणीयेष्टिः अथान्वाधानं पर्वणि प्रातरौपासनं हुत्वा
॥ णानायम्य अद्येत्यादि पौर्णमास्येनाग्नेये नस्थालीपाकेन यक्ष्ये तत्राग्निः प्रधानदेवतास्विष्टकृ॥ व

Shrimad Gokulnathji Maharaj (Mumbai)

र्थमन्वोपरूपंचमइतिनिरूप्याग्नयेत्वाजुष्टं प्रोक्षामीति प्रोक्षणाधिश्रपणादि स्थालीपाकवत् षट्पात्रप्रयोगाद्यग्नि
मुखांतेततः स्रुचमुपस्तीर्य द्विरवदाय सकृदभिघार्य त्रिष्टं चरुमभिघार्य अग्नये स्वाहेति जुहोति ततः स्विष्ट
कृतं हुत्वा समिध[illegible]मिध्मसन्नहनं हुत्वा ८ जयाद्यनाज्ञातत्रयं हुत्वा बर्हिः समंजनं परिधिप्रहरणं कृत्वा संस्रा
वं हुत्वोत्तरं परिषिच्य ब्रह्मविसर्जनांते [illegible]रसीत्यपउपस्पृश्योदिति सर्वं कुर्यात् अत्र वृषभदक्षिणा नास्ति
पूर्णपात्रं दक्षिणा अष्टमुष्टिभवेत्किंचित्किंचिच्चत्वारि पुष्कलं पुष्कलान्येव च वारि पूर्णपात्रं तदुच्यते तस्या
ग्निहोत्रिकोवा विधिः स्यात्तस्य प्रयोगः चरुं पक्त्वा चतुष्पात्रप्रयोगाद्यग्निमुखांते चरुणा स्रुचं पूरयित्वा
तत्रैव भागत्रयं कृत्वा अग्नये स्वाहेत्येकभागं हुत्वा तच्छेषं दक्षिणतो भूम्यां पितृभ्य इदं न ममेति प्राचीनावीती . २१
मुत्तरतो भूम्यामोषधिभ्य इदं न ममेति लेपं निमृज्य अग्नये स्वाहेति द्वि
तीयभागं हुत्वा

www.vallabhacharya-agrahara.org

लेपंनिमज्य अवशिष्टं तृतीयं भागात्किंचित् प्रा श्याचम्य पुनः प्राश्याचम्योदङ्मुखो रव्यो छष्यन्नोषं भस्मचि
त्वा हस्तं निर्लिह्याचामेत् ततो नाड्यातादि प्रायश्चित्ताहुतीर्हुत्वोत्तरपरिषेचनादि कुर्यात् यदि रसोस्य पतप
स्थत्रोत् यदि प्रथमपर्वणि ग्रहणमधिमासो मूढपोषमासोवाक्यात् तर्हि प्रथमपर्वणि नोपक्रमं कुर्यात्
ल्कू तत्कृतो समाप्तः प्रतिपर्व होमः पथिकृत्यो मकरव्य गुरुभार्गवयोर्मूढे ग्रहणे चंद्रसूर्ययोः मलिम्लुचे तथा
पुष्पेनान्वारंभणमिष्यते ग्रंथांतरेपि खंडपाते च संक्रांतौ मूढजन्मदिने गृहे वैधृत्यामिष्टि संधानं कर्तुं
दीरघशुक्षय एवमादिनिमित्तेन न कस्मिन्नप्यमेगते कुर्यात्पथिकृतं होमंमिति सोमविदोजगुः अद्य
तिपंने खलु पौर्णमासे दर्शे अथ वेष्टिं पथिकृत्समाख्यां कुर्यात् प्रयत्नेन सदा द्विजातिः संवत्सरे च यपञ्चो

प्रयुक्ते अथप्रयोगः प्रानोनायम्यममप्रथमप्रतिपदः एकस्याप्रतिपदोवाअतिक्रमदोषप्रायश्चित्तार्थंप
थिप्रयोगः प्राणाकृदिष्टयायक्ष्येन्चरुश्रपयित्वा अग्नयेपथिकृतेस्वाहेति त्रोषंप्रथमप्रतिपदिष्ट्यासमा
नंसमाप्तः पथिकृत्स्कहोमः अथविभ्रष्टेष्टिः गुरुमूढादिविदोषैर्निमित्तेनचकेनचित् द्वितीयपर्वाति
क्रांतोविभ्रष्टेष्टिर्विधीयते अग्नयेव्रतथेंद्रायसोमायस्विष्टकृत्पुनः हावयेदिध्यतंत्रेणविभ्रष्टेष्टिंज
यादिकाम्मिति चरुंश्रपयित्वाजुहुयात् त्रोषंपथिकृष्ट्यासमानं इतिविभ्रष्टेष्टिः अथवैश्वानरेष्टिः
सुतदाविधेयाइत्यत्रिः विष्णुरपि दिनमासादिभिर्दोषैर्हेतुभिः कैश्चिदप्यथ अतीताप्रतिपत्तेकापथि ३
कृच्चमिच्छति अतिक्रांताद्द्वितीयश्चेद्विभ्रष्टेष्टिंतुहावयेत् यद्यत्ततीयांतदिष्टिं वैश्वानरींचरेत् ॥

www.vallabhacharya-agrahara.org

अथप्रयोगः प्राणानायम्येष्टित्रयातिक्रमदोषपरिहरार्थंवैश्वानरीष्ट्यायक्ष्ये तत्राग्निर्वैश्वानरोवरु
णोदधिक्रावाइतितिस्रः प्रधानदेवताः शिष्टकृदंगदेवताः एकमेवाग्नीहि मयंहविस्त्रिधाविभज्यत्रि
हविषेत्वरुणाइध्मतंत्रेणसद्योयक्ष्ये तत्र सांगा इत्यादि पूर्ववत् ममप्रपयित्वाग्निमुखांतेअवदान
क्रमेणादायेजुहुयात् वैश्वानरोनऊत्याप्रयोदिवीतिमंत्रहुयंअग्नयेवैश्वानरायेदं अवतेहेः उदुत्तम
मितिमंत्रोवरुणायदधिक्राव्णः आदधिक्राइतिमंत्रो दधिक्रावभ्यः स्विष्टकृतंहुत्वाशेषंप्रथमप्रतिप
द्दसमापयेत् अजीजनदिति विश्वप्रकाशाभिधपद्धतौ तत्कृतेतुवैश्वारयागएषः चतुर्थ्यामतिपन्ना
यांप्रतिपद्यग्निमान्द्विजः निर्वपेद्विधिनासम्यक् तंतुमतेग्नये इमांतंतुमतीमिष्टिपुनः संधानपूर्वि

Shrimad Gokulnathji Maharaj (Mumbai)

३१ कां अतिक्रमेग्निविच्छेदे कुर्यात्तत्पूर्विकां बुधे तदाह विष्णुः पंचम्यामिति पंचम्यां प्रतिपद्यग्निसिद्धये पु
नः संधा~~मग्नेर्वक्ष्यते~~ साग्निरपि द्विजः पुनः संधानमग्नेर्वक्ष्यते अन्वाधानविस्मरणे अन्वाधान
मकृत्वैव समिध्यात्मनि वा यदि आरोपितो न कृतस्तत्र मंत्रपूर्वं सदा न कृतं विसृज्य लौकिके वाग्नाबलं
कुर्यात्तत्र सिच्यते पुनस्त्वादित्यमंत्रेण निदध्यात्समिधं ततः श्रद्धां मेधामिति प्रोच्य नमस्कृत्य पूर्वव
त् अन्वादध्यात्प्रयत्नेन भुंक्ते विस्मृत्य चेद्यदि सायमौपासनं कृत्वा अज्ञानाज्ञाततत्रयेण च हुत्वा
वा यदि वाजह्या पूर्ववत्समिधं न्यसेत् अन्वादध्याद्यदा सायमतीयादुक्तमार्गतः अनाज्ञाततत्रये
णाथ त्वं नः सत्वं न इत्यपि आज्याहुतीः पंच हुत्वा भूरादिव्याहृतीस्तथा अन्वाधानं विधायाथ स्था

www.vallabhacharya-agrahara.org

स्थीपाकं समाचरेत् अन्वाधाने ष्टिमध्ये तु ग्रहणे चंद्रसूर्ययोः उदुत्यमुद्वयं चित्रं हुत्वाज्येनेष्टिमाचरेत् सूर्योपरागस्त्वेवं जु
हुयादाहुतीत्रयं चंद्रोपरागे तु नवोनवो भवति मंत्रतः यमादित्या अनेनापि जुहुयादाहुतीद्वयं ऋहन्नारदीये अन्वाधा
नेष्टिमध्ये च ग्रहणे चंद्रसूर्ययोः प्रायश्चित्तं मुनेश्रेष्ठाः कथं कुर्वंति याज्ञिकाः चंद्रोपरागे जुहुयाद् दशमे सोम इत्यृच आ
प्यायस्वेति त्वं चाप्येव सोम पास्तकृचास्तथा सूर्योपरागे जुहुयादुदुत्यं जातवेदसे असत्येनोद्वयं चैव त्र्यचयोमंत्राउदाहृताः
इति ग्रहणप्रायश्चित्तं अथ वैश्वदेवः गृहस्थेनाहरहः पापापनुत्तये पंचमहायज्ञाः देवपितृभूतमनुष्यब्रम्हयज्ञाः
तत्र होमो देवयज्ञाः तर्पणं नित्यश्राद्धं च पितृयज्ञः बलिहरणं भूतयज्ञः अन्नदानं मनुष्ययज्ञः वेदपाठो ब्रम्हयज्ञस्त
मुत्तरतो वक्ष्यामः यज्ञचतुष्टयात्मको वैश्वदेवस्तस्य प्रयोगः अथ वैश्वदेवं चतुर्थदर्शमहः पर्व भवतीति ज्ञात्वा व्रतो
पक्रमे दंपत्योर्द्वादशाहमधः शय्या ब्रम्हचर्यं क्षारलवणवर्जनं च त्र्यचयोर्दशाहं न उपवासश्चतुर्दशोऽहनि पार्वणवद्वैश्व

Shrimad Gokulnathji Maharaj (Mumbai)

१२ देवस्थालीपाकं कृत्वा गृहपाकाद्वा हविष्यमादाय अन्नसंस्कारद्वारा अन्नसंस्कारार्थं वैश्वदेवं करिष्य इति संकल्प विधु
दसीत्युपस्पृश्य स्मार्त्ते पचने वाग्नौ परिषिच्य अग्नये स्व॰ विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा॰ ध्रुवाय भूमाय स्वाहा॰ ध्रुवक्षि
तये स्वा॰ अच्युतक्षितये स्वा॰ अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा॰ इदं न मम इति त्यागः हस्तेनैव जुहुयात् परिषिच्य उत्तर
त उभे भस्मनि तूष्णीं हुत्वा परिषिच्य बलीनां पश्चादेव संस्कारो हस्तेन परिमृज्यावोक्ष्य न्युप पश्चात् समंत्रं तूष्णीं
परिषेचनं तत्रादौ प्राणानायम्यायं कंडुनी पेषणी चुल्ही मार्जनी चोदधान्यपि इति पंचसूनायनुत्तये तत्स्थानान्या
कृष्य बलीनिहाकरिष्ये इति संकल्प्य तत्तत्स्थानेषु बलिदानस्य सौकर्याभावादेकत्रैवाग्नेः पश्चात् व्यजनदंडाकारेणा
ग्नेर्वामभागे व्यजनदंडस्थितिं कृत्वा बलीन्दद्यात् गोमयं व्यजनं वामे रिस्यग्निध्याने चोक्तत्वात् अथ बलीनां देशो

देशेसमवेतानांसरुन्सरुदंतेपरिषेचनं २ हुतशेषं २ सं २ सृज्यबलीन्हरेत् अपरेणाग्निंउँधर्मायस्वाहा॰ अध
र्मायस्वाहा इत्यृगपवर्गमुदधानसंनिधौदत्वापृथक्पृथक्परिषिच्य अन्यस्वाहा इतिधर्मबलेः पुरस्तादंगार
स्यमध्येपरिषिच्य औषधिवनस्पतिभ्यः स्वाहा॰ रक्षोदेवयजनेभ्यः स्वाहा इत्याहुतिद्वयंतत्प्राक्प्रागपवर्गंत
तरपूर्वदेशेंगारस्यदत्वाद्वयोरेकपरिषेचनं ततः अधर्मायबलिं॰ उत्तरतः प्रागपवर्गंगृह्याभ्यः स्वाहा अवसान
पतिभ्यः स्वाहा॰ सर्वभूतेभ्यः स्वाहा इतिचतुर्भिः प्राक्पंक्त्यांकोणदेशेदत्वासमंतंपरिषिच्य अधर्मायेतिबले
पुरस्तात्कामायस्वाहा परिषिच्यप्राच्यायां तत्प्राक्अंतरिक्षायस्वाहा इतिदेहल्यांआहुतिंदत्वापरिषिच्य तत्पूर्व
तः यदेजतिजगतियच्चचेष्टतिनाम्नोभागोयन्नाम्नेस्वाहा वायवेइदंनमम इतिकपाटार्गलाहुतिंदत्वापरिषिं

Shrimad Gokulnathji Maharaj (Mumbai)

२३ चेत् ततोधर्मायेतिबलेर्दक्षिणतः प्रागपवर्गपंक्त्याकारेणपृथिव्यैस्वाहा अंतरिक्षायस्वाहा दिवेस्वाहा सूर्यायस्वा
हा· चंद्रमसेस्वाहा· नक्षत्रेभ्यःस्वा· इंद्रायस्वा· बृहस्पतयेस्वाहा· प्रजापतयेस्वा· ब्रह्मणेस्वा· इतिदत्वाभिर्ब्रह्म
सदनेदत्वासमंततः परिषिच्य पृथिव्याहुतेर्दक्षिणतः प्राचीनावीती[illegible]लिंगेपेतकवत्पितृतीर्थेनस्वधापितृ
भ्यः स्वाहेतिदत्वा अप्रदक्षिणंतूष्णींपरिषिच्यततः [illegible]शय्यनेननमोरुद्रायपशुपतयेस्वाहाप्रदक्षिणंपरिषिं
चेत् ततोदेवयज्ञंकरिष्यइतिसंकल्प्य[illegible]स्यपस्पृश्याग्निंपरिषिच्यदेवेभ्यः स्वाहेति हविष्यंहुत्वोत्तरंपरि
षिच्यचर्षिरसीत्युपस्पृश्येत् अथप्राचीनावीतीपितृयज्ञंकरि· अग्निर्दक्षिणतोभूमौहविष्यमहविष्यंचपितृ
भ्यः स्वधास्त्वितिकुर्यात्· प्रदक्षिणपरिषेचनमेवंयज्ञोपवीतीभूतयज्ञं· अग्नेरुत्तरतोभूतेभ्योनमइतिदद्यात् २

www.vallabhacharya-agrahara.org

प्रदक्षिणंपरिषेचनं एवंमनुष्ययज्ञंनिवीतीदंअग्नौमनुष्येभ्योहंतेतिकुर्यात् प्रदक्षिणंपरिषिंचेत् सनकसनंदन
सनत्कुमारसनत्सुजातअसुवोढुपंचशिखिभ्योमनुष्येभ्यइदंनमम ततःपुनरुपवीतीअग्नेःपश्चाद्भूमौरक्षोदेवज
नाहुतेः प्रागुदपवर्गंप्रजापतयेस्वाहा परमेष्ठिनेस्वाहा यथाकूपः शतधारः सहस्रधारोअक्षितः एवामेअ
स्तुधान्यं सहस्रधारमक्षित· धनधान्यैस्वाहा इत्यास्तुनिचयेकोष्ठासदनेदत्वापरिषिच्य· येभूताः प्रचरंति
दिवानक्तंबलिमिच्छंतोवितुदस्यप्रेष्याः तेभ्योबलिंपुष्टिकामोहरामिमयिपुष्टिंपुष्टिपतिर्ददातुस्वाहा इतिध
र्मोरिबलीनामुपरिविक्षिपेत् इतिधर्मभेदाद्वैहायसबलिंदद्यात् सायंगृहादुपरिवैश्वदेववैहायसौ अथ
विष्णुप्रीत्यर्थंमग्नदानंकरिष्ये इतिसंकल्प्यसर्वान्नाग्रहीत्वा ददामीसरिग्निर्वदतिइत्यादिर्यंत्रोयज्ञंस्यद

Shrimad Gokulnathji Maharaj (Mumbai)

क्षिणा इत्यंतमुक्त्वा ममोपात्तदुरितक्षयो मे कामः सम्बध्यतामिति विष्णुप्रीत्यर्थं ब्राह्मणायाग्रं दद्यात् ग्रासमा
त्रमग्नौ वा जुहुयात् तत्र कारिका आदौ षट् जुहुयाद्वह्नौ ततः स्वाहेत्युदग्दिशि भागसमन्वयवल्लये द्वे पश्चान्नि
क्षिपेद्भुवि एकांजले स्थले द्वे च मध्ये गार पुरो बहिः वस्त्योर्निक्षिपेत् [illegible] फां [illegible] ट्यातलेन्यसेत् देहल्यां च
कपाटे च एकैकं निक्षिपेत् क्रमात् भागाद्विदुषे ब्राह्मणाय निवेदयेत् दिवौकः पितृभूतानां यागं कुर्याच्चतुर्थ
तः पंचमो नरयज्ञः स्याद्विद्वद्विश्वपार्श्वयोः अथ नानाजीवेभ्यो पुराणोक्तबलिदानं देवा मनुष्याः पशवो
वयांसि सिद्धिः सयक्षोरगदैत्यसंघाः प्रेताः पिशाचास्तरवः समस्ता ये चान्नमिच्छंति मया प्रदत्तं १ पिपी
लिकाकीटपतंगकाद्या बुभुक्षिताः कर्मनिबंधबद्धाः प्रयांतु ते तृप्तिमिदं मयान्नं तेभ्यो विसृष्टं सुखिनो भ ३४

www.vallabhacharyaagrahara.org

यंतु येषान माता न पिता न बंधुर्नैवान्नसिद्धिर्न तथान्नमस्ति तत्तृप्तयेन्नं भुवि दत्तमेतत्ते यांतु तृप्तिं मुदिता भवं
तु ३ भूतानि सर्वाणि तथान्नमेतदहं च विष्णुर्न यतोन्यदस्ति तस्मा तस्मादहं भूतनिकायभूतमन्नं प्रयच्छामि
भवाय तेषां चतुर्दशो भूतगणो य एष तत्र स्थिता ये खलु भूतसंघाः तृप्त्यर्थमन्नं हि मया विसृष्टं ते यांतु तृ
प्तिं मुदिता भवंति ५ विश्वेभ्यो नमः चांडालेभ्यो विहंगेभ्यो पतितेभ्यो पापरोगिभ्यो क्रिमिभ्यो वायसेभ्यो
नमः एतान्बलीनुदग्दिग्भागपत्रस्पर्शाकारेण दद्यात् अथ किंचिदन्नं शेषं गृहीत्वा बहिरागत्य श्वानौ
द्विश्यावशबलौ येव स्वतकुलोद्भवौ ताभ्यां बलिं च दास्यामि रक्षेतां पथि मां सदा ऐंद्रवारुणवायव्या याम्या वै
नैर्ऋतास्तथा वायसाः प्रतिगृह्णंतु भूमावन्नं मयार्पितं इति श्वानबलिं वायसबलिं दद्यात् पादौ प्रक्षाल्या

Shrimad Gokulnathji Maharaj (Mumbai)

म.

चम्यगृहं प्रवेशयेत् अथस्वपितॄननुद्दिश्यान्नं ब्राम्हणेभ्योदद्यात् प्रथमतः पितृयज्ञबलिदानानंतरंवाद्द्यात्
इतिनिस्पश्राद्धमेतन्नाम गोत्रानुपूर्वकं कुर्यात् सौरभेय्यः सर्वहिताः पवित्राः पुण्याराशयः प्रतिगृह्णंतुमे
ग्रासंगावस्त्रैलोक्यमातरइति ग्रासंदद्यात् देवकृतस्यैनसोवयजनमसिस्वाहा इत्यादिभिरन्नंहोमंकृत्वाहो
मंवाकुर्यात् देवकृतस्यैनसोवयजनमसिस्वाहा मनुष्यकृतपितृकृतः आत्मकृतः अन्यकृत अस्मत्कृत
यद्दिवाचनक्तंचैनश्चकृतस्यावयजनम् यत्स्वपतश्चजाग्रतश्चैनः यत्सुषुप्तश्चजाग्रतश्चैनः यद्विद्वांस
श्चाविद्वांसश्चैनएनसएनसोवयजनमसिस्वाहा यद्वोदेवाश्चकृमजिह्वयागुरुमनसोवाप्रयुतीदेव
हेडनं अरावायोनोअभिदुच्छुनायतेतस्मिन्तदेनोवसवोनिधेतनस्वाहा कामोकार्षीन्नमोनमः कामो ३५

www.vallabhacharya-agrahara.org

कार्षीत्कामःकरोतिनाहंकरोमिकामःकर्त्तानाहंकर्त्ताकामःकारयित्तानाहंकारयित्ताएषत्तेकामकामाय
स्वाहामन्युरकार्षीन्नमोनमः मन्युरकार्षीन्मन्युःकरोतिनाहंकरोमिमन्युःकर्त्तानाहंकर्त्तामन्युःकारयिता
नाहंकारयिता एषतेमन्योमन्यवेस्वाहा इतिप्रत्यहंहोमयेत् पापंनाशयति धनधान्यमायुःप्रजावृद्धि
श्चजायते व्याहृतिभिश्चहुत्वा· स्वस्तिश्रद्धामित्याग्निंप्रार्थ्यनमस्कृत्वातिथिभिःसहभुंजीयात् तथा अ
तिथिर्यस्यभग्नाशोगृहात्प्रतिनिवर्त्तते सदत्वादुष्कृतंतस्मैपुण्यमादायगच्छति अथवैश्वदेवावश्यक
त्वमाहायमः अकृत्वावैश्वदेवंतुभुंजतेयद्द्विजाधमाः कृतार्थेनान्नपाकेनकाकयोनिंव्रजंतिते वैश्वदे
वेनयेहीनाअतिथ्येनविवर्जिताः सर्वेतेवृषलाज्ञेयाःप्राप्तवेदाअपिद्विजाः पापोवायदिचांडालोमात्र

Shrimad Gokulnathji Maharaj (Mumbai)

घ्नः पितृघातकः वैश्वदेवे तु संप्राप्ते सोतिथिः स्वर्गसंग्रहः नपृच्छेद्गोत्रचरणं न स्वाध्यायं कदाचन हृदये पार्श्वये
दन्नं सर्वदेवमयो हि सः गोकाष्ठभारसहस्रेण घृतकुंभशतेन च अतिथिर्यस्य भग्नाशो गृहस्थस्य होमो निरर्थकः ना
श्नंति पितरस्तस्य गृहे दत्तामपि स्वधां जुहुयात्सर्पिषान्नं तु तैलक्षारविवर्जितं दध्नान्नं पयसान्नं वा तदभावेंबु
नापि वा अकृते वैश्वदेवे तु भिक्षौ भिक्षार्थमागते उद्धृत्य वैश्वदेवार्थं भिक्षां दत्वा विसर्जयेत् वैश्वदेवकृतं
दोषं शक्तो भिक्षुर्व्यपोहितुं न हि भिक्षुकृतं दोषं वैश्वदेवो व्यपोहति अंनाभावे वैश्वदेवं कुर्यात्तंडुलेन जलेन च
अथवा मंत्रतो जप्त्वा वैश्वदेवफलं लभेत् पयोदधिघृतैर्वापि वैश्वदेवं स्रुवेण तु हस्तेनान्नादिना कुर्या ३
द्भिरद्भिरंजलिना जले इति विश्वप्रकाशे वैश्वदेवविधिः ततोग्निशांति प्रायश्चित्तं अथ· यज्ञोपनयने विवा

www.vallabhacharya-agrahara.org

ह्येवाग्निरा चा सूर्यंतत्त दग्नौ ग्नांतिं गते सलिलतद्गस्म ग्नान्तो देवीरिस्य रवोक्ष्य तस्मिन्भस्मन्ययंते यो निर्वेदत्विय इति
समिधं प्रताप्य आज्यं होमउद्बुध्य स्वाग्ने रिति मंत्राभ्यां तां समिधं तस्मिन्निधाय अग्निं शांति प्रायश्चित्तार्थं गोमूल्य
माचार्यायदत्वाग्नि प्रज्वलनाद्याज्यं संस्कारांते स्रुक्स्रुवौ संमृज्याग्निं पर्युक्ष्य अग्नि सिध्यर्थं प्रायश्चित्ताहुती
होष्ये इति संकल्प्य स्रुवाज्जुहुयात् ॐ अयाश्चाग्ने॰ भेषजं॰ स्वाहा अग्नयेअयसेइदं अग्निर्होता अश्विना
धुर्यः॰ त्वष्टाग्नी रू मित्रउपवक्ता सोमः सोमस्य पुरोगाः शुक्रः शुक्रस्य पुरोगाः धातास्त्व इंद्रसोमाः धाता
पेहवनं : श्रुतः स्वाहा अग्नयपंचहोत्रे इदं २ ब्राम्हण एकहोता॰ सयज्ञः समेददातु प्रजां पशून्पुष्टिं यशः
यज्ञश्चमे भूयास्वाहा ब्राम्हणायैकहोत्र इदं न मम अग्निर्द्विहोतासभर्ता समे॰ भर्ताचमेभूयास्वाहा अ

Shrimad Gokulnathji Maharaj (Mumbai)

ग्नयेद्विहोत्रे ४ पृथिवीत्रिहोतासप्रतिष्ठासमे· प्रतिष्ठाचमेभूयात्स्वाहा ५ पृथिव्यैत्रिहोत्रेअंतरिक्षंचतुर्होतास
विष्ठासमे· विष्ठाश्चमेभूयात्स्वाहा अंतरिक्षायचतुर्होत्रे ६ वायुःपंचहोतासप्राणः समेद· प्राणाश्चमेभूया
त्स्वाहा वायवेपंचहोत्रे ७ चंद्रमाषड्ढोता सऋतुन्कल्पयतिसमेददा· ऋतवश्चमेकल्पतां स्वाहा चंद्रमसे
षड्ढोत्रे ८ अन्नं सप्तहोता सप्राणस्यप्राणः समेददातु· प्राणस्यचमेप्राणोभूयात्स्वाहा अंनायांसप्तहोत्रे
९ द्यौरष्टहोता सोनाधृष्यः समे· अनाधृष्यश्चभूयासं स्वाहा दिवेअष्टहोत्रे १० आदित्योनवहोतासते
जस्वीसमेद· तेजस्वीचभूयां स्वाहा आदित्यायनवहोत्रे ११ प्रजापतिर्दशहोता सइदं सर्वं· समे सर्वं
चमे· भूयात्स्वाहा प्रजापतयेदशहोत्रे १२ सनोज्योतिः याष्ट्यस्वाहा उषोनिभुग्न्यः १३ यन्मआत्मनो ३

www.vallabhacharya-agrahara.org

मिंदा स्वाहा अग्नये जातवेदसे विचर्षणये १४ पुनरग्निश्चक्षुः अग्नींद्राबृहस्पत्यश्विभ्यः १५ भूरग्नये
चपृथिव्यैचमहतेच स्वाहा अग्नये पृथिव्यैचमहते १६ भुवोवायवे· वायवे अंतरिक्षायमहते १७ स्व
रादित्याय आदित्यायदिवेमहतेइदं १८ भूर्भुवः स्वश्चंद्रमसेचनक्षत्रेभ्योदिग्भ्योमहतेइदं
१९ अनाज्ञातं अग्नये २० पुरुषसंमितः अग्नये २१ यत्पाकत्रा· अग्नये· २२ ॐभूः स्वाहा अग्नये २३
ॐभुवः स्वाहा वायवे· २४ स्वः स्वाहा सूर्याय २५ ॐभूर्भुवः स्वाहा प्रजापतये २६ इमंमेवरुण २७
तत्वायामि २८ यच्चिद्धिते २९ यत्किंचेदं ३० वरुणाय त्रयस्त्रिंशत त्रयस्त्रिंशत्तंतुभ्यः ३१ तंतुतन्वं
न ३२ उद्बुध्यस्व ३३ अग्नयेतंतुमतेइतिहुत्वात्रोषंसमापयेत् प्रजापतेनत्वदेतान्यन्यो ३४ यदस्य

Shrimad Gokulnathji Maharaj (Mumbai)

कर्मणः ३५ इतिस्विष्टकृतं हुत्वाग्निं परिषिच्य ब्राह्मणो गां दद्यात् तथा च यस्योपासनवह्निस्तु राचांतः क्ष
यं व्रजेत् जाताग्नौ दशरात्रं तु शौचेप्येकविधिः स्मृतः यन्निकारिकोपि उपानयाग्नौ च विवाहवह्नौ त्रावा
नजे सौतिकपावके च त्रां ते हुतौ चोपहते च त्रां तो देवीरिति ह्यग्निर्वास्य भस्म तस्मात्समारोप्य समिध्ययं
ति आज्यं हुत्वा हुत्वा पदहृदयं च सौक्यानलेना सविधि प्रहृत्य दद्याद् हरं कांचनमेव मूदयं चतुर्थी होममध्ये
पि यदि विच्छिद्यते नलः यथा पूर्वमुपासील संधानमिदं मंत्र हि एतदेवाविधानं तु करणीयं विजानता
प्रतिष्ठितेग्नौ जुहुयात् स्रुक् संमार्गोत एव सोरे याश्चाग्ने अग्निर्होता ब्राह्मण एक होतारं दशामनस्वीति
च भिंदाहे रम्य रम्यादि चतुष्टयं महस्सर्वव्याहृतीनां ४ अनाज्ञातत्रयं पुनः प्रणवादिव्याहृतीनां ४

www.vallabhacharya-agrahara.org